

КОМУНАЛЬНІ БАНКИ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Досліджено сучасний стан і перспективи правового регулювання господарської діяльності комунальних банків. Доведено, що комунальні банки можуть на підставі банківської ліцензії надавати будь-які не заборонені банківські та інші фінансові послуги, обслуговуючи переважно суб'єктів на території відповідної територіальної громади. З метою надання комунальним банкам спеціального господарсько-правового статусу та забезпечення кредитними ресурсами комунальних підприємств, діяльність яких найсуттєвіше впливає на життєдіяльність регіону, запропоновано передбачити в Законі України «Про банки і банківську діяльність» можливість надання комунальними банками безпроцентних кредитів таким підприємствам. Запропоновано покласти функцію розрахунково-касового обслуговування місцевих бюджетів на комунальні банки, а також можливість розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів саме на рахунках у комунальних банках у разі, якщо на території відповідної територіальної громади такий банк створено.

Ключові слова: комунальний банк, господарська діяльність, банківська діяльність, банківські операції.

Питання господарсько-правового статусу підприємств державного і комунального секторів економіки останнім часом усе частіше стають предметом наукових пошуків. Дослідження стосуються переважно проблем заснування таких суб'єктів, їх господарсько-правової компетенції, зокрема, і особливостей здійснення виробничої діяльності з урахуванням правового статусу таких суб'єктів.

У цьому напрямку до проблемних відносимо питання належного правового регулювання господарської діяльності комунальних банків. У попередніх публікаціях обґрунтовано необхідність створення таких суб'єктів комунального сектора економіки, як комунальні банки [1]. Аргументами на користь створення таких суб'єктів господарювання є необхідність задоволення фінансових потреб регіонів, а також досвід іноземних держав, який свідчить про існування фінансово-банківських установ із засновниками — органами місцевого самоврядування.

Доведено, що територіальна громада в особі органів місцевого самоврядування повинна володіти не менш як 50 % статутного капіталу комунальних банків. Ці банки повинні бути різновидом комерційних банків, що необхідно закріпити в банківському законодавстві України.

На сьогодні актуальним видається питання розкриття сучасного стану і перспектив право-

вого регулювання господарської діяльності комунальних банків.

Окремі аспекти господарських відносин різноманітних суб'єктів розглянуто в наукових працях Р. А. Джабраїлова, А. М. Демидової, Ю. А. Дурневої, О. Р. Зельдіної, В. К. Мамутова, В. С. Мілаш, В. А. Устименка [1–7] та інших науковців. Зокрема, серед дослідників господарського права Ю. А. Дурнева розкриває правовий статус суб'єктів господарювання комунального сектора економіки, зокрема, пропонує визнавати комунальним банком такий, «сто відсотків статутного капіталу якого сформовано з комунальної власності» [1, с. 5]; А. М. Демидова аналізує загрози банківській системі від зловживань правом з боку недобросовісних позичальників, наслідком чого є реальна вірогідність спричинення (а нерідко і завдання дійсної) шкоди банківським установам [3]; на розкриття спеціального режиму господарювання як інституту господарського права, який передбачає дотримання норм, що регулюють організаційно-господарські та виробничо-господарські відносини, вказує О. Р. Зельдіна [4]; В. С. Мілаш визначила напрями розвитку господарського договірної права за сучасних умов, а також проблеми законодавчого забезпечення господарсько-договірних відносин комерційного характеру [6] тощо.

© Н. О. Герасименко, 2013

Однак у зазначених та інших роботах відсутні комплексні дослідження сучасного стану і перспектив правового регулювання господарської діяльності комунальних банків.

Метою статті є розкриття сучасного стану і перспектив правового регулювання господарської діяльності комунальних банків на основі висловленої гіпотези про необхідність змін чинного законодавства в напрямку набуття особливого господарсько-правового статусу такими суб'єктами комунального сектора економіки.

Особливості здійснення господарської діяльності комунальними банками розглянемо з урахуванням закріпленої Господарським кодексом України класифікації відповідних відносин: господарсько-виробничих, організаційно-господарських і внутрішньогосподарських відносин. Особливий акцент здійснимо на господарсько-виробничих відносинах.

Господарсько-виробничими, як відомо, є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності [8, п. 5 ст. 3].

Основним орієнтиром діяльності комунального банку, як і комерційних банків, є отримання прибутку, збільшення вартості капіталу банку. Хоча комерційний банк як фінансовий посередник на ринку грошей, має на меті отримання максимального прибутку, метою комунального, як і державного банку, є «не лише одержання прибутку для свого основного акціонера» [9, с. 13], оскільки у своїй поточній діяльності комунальні банки мають також забезпечувати задоволення економічних інтересів територіальних громад.

Дослідники економічної науки О. М. Колодзев і В. Ф. Колесніченко виділяють такі групи функцій комерційних банків: платіжно-розрахункова; ощадно-капіталотворча; кредитно-інвестиційна. При цьому науковці виокремлюють елементи трансформаційної функції: «банки можуть звести ризики своїх вкладників і акціонерів до мінімуму за допомогою диверсифікації активних операцій, створення резервів, диверсифікації відсоткових ставок залежно від ризиковості кредитів, страхування депозитів тощо; мобілізуючи великі обсяги дрібних вкладів, банки одержують можливість акумулювати великі маси капіталу для реалізації масштабних проектів» [10].

Особливістю господарсько-виробничих відносин комунальних банків є те, що вони, реалізуючи наведені вище функції, здійснюють операції і надають послуги як комунальним підприємствам, органам місцевого самоврядуван-

ня, так і представникам територіальних громад, приватним підприємствам, пенсіонерам, іншим категоріям громадян. Таким чином, комунальні банки впливають на всі аспекти господарського життя територіальної громади, на розвиток господарства певного регіону.

З урахуванням положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» [11, ст. 47] на підставі банківської ліцензії комунальні банки мають право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), зокрема:

1) залучення у вклади (депозити) коштів і банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;

3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик.

Комунальний банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів, а також здійснювати діяльність щодо:

1) інвестицій;

2) випуску власних цінних паперів;

3) випуску, розповсюдження і проведення лотерей;

4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;

5) інкасації коштів і перевезення валютних цінностей;

6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);

7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг [11, ст. 47].

Історичний попередник комунальних банків — громадський банк, згідно діючого у другій половині XIX — на початку XX ст. законодавства, мав право здійснювати такі основні операції, як: прийом вкладів, облік векселів, видачу позик під заставу цінних паперів, товарів, коштовних та інших речей, які не піддаються псуванню, а також нерухомого майна, купівлю і продаж як за власний рахунок, так і за дорученням третьої сторони державних цінних паперів, а також акцій і облігацій, гарантованих урядом чи міською громадою [12, с. 114]. На сьогодні

увесь перелік зазначених операцій можуть здійснювати і комунальні банки за умови їх створення й отримання відповідних ліцензій.

У банківській практиці України, як зазначає О. А. Костюченко, є «дві основні групи банківських операцій, за допомогою яких залучаються банківські ресурси: активні та пасивні; до «активних належать операції, здійснюючи які, банки забезпечують клієнтові можливість одержання необхідних йому коштів, і тим самим розміщують власний і залучений капітал (кредитні операції, інвестиційна діяльність банків, лізингові та факторингові операції); до пасивних операцій банків належать операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для здійснення кредитних та інших активних операцій (депозитні операції, відкриття та ведення рахунків клієнтів, отримання позичок на міжбанківському ринку, продаж власних торгових зобов'язань (векселів і облігацій)» [13]. Хоча О. В. Васюренко вважає таке розмежування банківських операцій умовним: «багато операцій можуть одночасно виступати в ролі як активних, так і пасивних, наприклад, залучення коштів на депозит вважається пасивною операцією, оскільки збільшує ресурсну базу банку, разом із тим отримані на депозит кошти розміщуються у вигляді залишку на кореспондентському рахунку в центральному банку або в операційній касі банку, що, безумовно, є активною операцією» [14].

Комунальні банки можуть здійснювати будь-який перелік активних і пасивних операцій з урахуванням потреб основних своїх клієнтів: комунальних підприємств, органів місцевого самоврядування, інших представників територіальної громади.

Серед таких операцій особливе місце займає кредитування, тобто надання позичальнику в тимчасове користування вільних грошових ресурсів на певних умовах. Причому надання банківського кредиту має здійснюватися на пільгових умовах саме для суб'єктів господарювання відповідної територіальної громади, що сприятиме розвитку промисловості, підвищенню економічного добробуту відповідного регіону. З цією метою комунальні банки кредитуватимуть:

органи місцевого самоврядування для покриття дефіциту бюджету відповідного регіону;

інвестиційну діяльність комунальних підприємств з метою розширення основних фондів, модернізації виробництва;

поточну діяльність комунальних підприємств задля задоволення їх потреб в оборотних коштах;

громадян для задоволення споживчих потреб.

Історичний досвід показує, що подібні до комунальних банків утворення, наприклад, акціонерні банки земельного кредиту в Росії, наприкінці XIX ст. надавали особливі умови кредиту з «більш широкими можливостями при здійсненні відчуження землі, ніж позики державних станових кредитних установ, бо ним могли скористатися всі стани, що розширювало коло потенційних учасників правочину» [15, с. 402]. Подібні «особливі» кредитні продукти можуть пропонувати і комунальні банки.

Дослідники фінансового права визначають банківський кредит як «одну з кредитних операцій, що реалізується на підставі кредитного договору у відносинах між банком (кредитором) і клієнтом (позичальником) шляхом передачі залучених банком у вклади грошових коштів у власність позичальнику на умовах строковості, платності, повернення, забезпечення і цільового використання» [16, с. 11].

Кредитними операціями відповідно до банківського законодавства є розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, а також:

1) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;

2) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;

3) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і прийом платежів (факторинг);

4) лізинг [11, ст. 47, 49].

Банківське законодавство України передбачає, що надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків [11, ст. 49]. Вважаємо, що ефективність господарсько-виробничої діяльності комунальних банків, а також специфічність їх правового статусу безпосередньо залежатиме від можливості надання ними безпроцентних кредитів для комунальних підприємств відповідної територіальної громади. Таку можливість варто передбачити в Законі України «Про банки і банківську діяльність» шляхом доповнення нормою наступного змісту: «Комунальним банкам дозволяється надавати безпроцентні кредити комунальним підприємствам, визначеним рішенням органів місцевого самоврядування — засновни-

ків відповідних комунальних банків у порядку, визначеному Національним банком України». Це дозволить забезпечити кредитними ресурсами комунальні підприємства, діяльність яких найсуттєвіше впливає на життєдіяльність регіону. Порядок надання безпроцентних кредитів комунальними банками комунальним підприємствам має визначитися саме Національним банком України (НБУ), оскільки НБУ є єдиним органом нагляду і контролю та активних впроваджених дій, спрямованих на забезпечення дотримання банками законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи й захисту інтересів вкладників і кредиторів банку.

Особливе значення у майнових та інших відносинах, що виникають між комунальними банками й іншими суб'єктами, мають послуги з розрахунково-касового обслуговування органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств та інших суб'єктів.

Забезпечуючи здійснення готівкових і переважно безготівкових розрахунків між господарюючими та іншими суб'єктами, комунальні банки сприяють економічному розвитку регіонів. У цьому контексті варто виробити механізми максимального задоволення потреб територіальної громади у фінансових ресурсах.

Цілком логічним видається подальший розвиток позиції В. А. Устименка стосовно удосконалення розрахунково-касового обслуговування місцевих бюджетів. Звернемо увагу, що провідний дослідник господарського права пропонував для захисту права власності територіальної громади на бюджетні кошти і попередження порушення цього права органами Державного казначейства України «передбачити відповідальність органів Держказначейства перед органами місцевого самоврядування (або безпосередньо перед територіальними громадами) за невчасне і неякісне надання казначейських послуг місцевим бюджетам... і передбачити це положення у змісті договору з Державним казначейством України про здійснення розрахунково-касового обслуговування» [7, с. 15–16]. Розвиваючи таку позицію В. А. Устименка, пропонуємо функцію розрахунково-касового обслуговування місцевих бюджетів покласти на комунальні банки, звичайно у разі, якщо на території відповідної територіальної громади такий банк створено. Такий підхід дасть змогу уникнути негативних явищ, які виникали щодо обслуговування місцевих бюджетів і які описувалися у публікаціях автора [17].

З метою забезпечення раціонального використання бюджетних коштів і отримання додаткових надходжень до місцевих бюджетів В. А. Устименком також обґрунтовано необхідність «надання органам місцевого самоврядування міст можливості розміщувати тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів, а також кошти місцевих бюджетів, які утворюються на кінець бюджетного періоду в результаті перевиконання доходів, економії по витратах або з інших причин, на депозитних рахунках банківських установ» [7, с. 15–17]. Така позиція потребує підтримки і подальшого розвитку. Пропонуємо передбачити у чинному законодавстві України можливість розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів саме на рахунках у комунальних банках (звичайно, якщо такі створені у відповідному регіоні).

Комунальні банки можуть надавати агентські послуги від імені і за дорученням клієнтів — представників територіальної громади стосовно операцій купівлі-продажу, зберігання майна клієнтів, інвестиційних операцій тощо. Комунальні банки сприяють органам місцевого самоврядування у проведенні операцій з місцевими облігаціями, щодо реалізації належних територіальній громаді корпоративних прав тощо.

Передумови для «включення» комунальних банків до відповідних господарських процесів вже існують у законодавстві України. Наприклад, Положення про порядок випуску облігацій внутрішніх місцевих позик передбачає, що облігації вважаються забезпеченими гарантією, якщо емітент визначив їх такими в рішенні про розміщення облігацій і гарант (банк, інша фінансова установа) гарантує перед власниками облігацій виконання емітентом зобов'язання погашення основної суми боргу та/або виплати доходу за облігаціями [18, п. 7]. Саме комунальний банк має виступати гарантом виконання емітентом зобов'язання погашення основної суми боргу та/або виплати доходу за облігаціями внутрішніх місцевих позик.

Безумовно, з метою формування і збільшення власної ресурсної бази комунальні банки здійснюють депозитні операції із залучення грошових коштів юридичних і фізичних осіб у формі вкладів шляхом їх зарахування на відповідні рахунки на певних умовах. Пріоритетними в комунальному банку мають бути строкові вклади (депозити), оскільки відповідні ресурси розміщуються на визначений термін, а тому банк зможе використовувати їх для фінансування тривалих активних операцій.

У діяльності комунальних банків активно мають використовуватися і новітні види банківських послуг — дистанційного банківського обслуговування, зокрема, Інтернет-банкінгу, систем «клієнт-банк». Запровадження в господарську діяльність комунальних банків таких банківських технологій сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності серед інших комерційних банків.

Для фінансового забезпечення життєдіяльності територіальної громади комунальні банки мають орієнтуватися передусім на якість надання банківських послуг комунальним підприємствам та іншим суб'єктам, а вже потім на кількість відповідних банківських послуг.

Насамкінець зазначимо, що досвід іноземних держав свідчить про існування фінансово-банківських установ, засновниками яких виступають повноважні органи місцевого самоврядування. Такими є, наприклад, муніципальні банки, які залучають заощадження населення і виконують функції скарбника муніципалітету, здійснюють всі види банківських операцій. Наприклад, у Великобританії — це муніципальні банки Бірмінгема і графства Ессекс та ще 5 банків Шотландії, у США — муніципальний банк Північної Дакоти, найбільшого розповсюдження на сьогодні муніципальні банки набули в Німеччині [19]. Законодавство Республіки Білорусь передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право використовувати власні ресурси для створення комерційних банків і брати участь в їх діяльності [20, ст. 47]. Досвід Російської Федерації свідчить, що в цій державі був період існування муніципальних банків, в яких участь органів місцевого самоврядування й муніципальних підприємств була більше 50 % статутного капіталу. Однак на даний момент такої участі немає в жодному з існуючих муніципальних банків Російської Федерації.

Висновки. В якості висновку із проведеного дослідження відзначимо наступне. Автор дотримується позиції, згідно з якою основною причиною відсутності в Україні дійсно «комунальних» банків (тобто в яких органи місцевого самоврядування володіють не менш, як 50 % статутного капіталу) є недосконалість банківського законодавства, яке не передбачає ні виду комунальних банків, ні особливого правового статусу таких банків, зокрема, певних преференцій для забезпечення фінансових потреб регіонів. На сьогодні будь-який комерційний банк може мати назву з прикметником «кому-

нальний», але особливого статусу, наприклад, як державні банки, такий банк не матиме.

З метою надання комунальним банкам спеціального господарсько-правового статусу та забезпечення кредитними ресурсами комунальних підприємств, діяльність яких найсуттєвіше впливає на життєдіяльність регіону, запропоновано передбачити в Законі України «Про банки і банківську діяльність» можливість надання комунальними банками безпроцентних кредитів таким підприємствам. Запропоновано також покласти функцію розрахунково-касового обслуговування місцевих бюджетів на комунальні банки, а також можливість розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів саме на рахунках у комунальних банках у разі, якщо на території відповідної територіальної громади такий банк створено.

Комунальні банки можуть на підставі банківської ліцензії надавати будь-які не заборонені банківські та інші фінансові послуги, обслуговуючи переважно суб'єктів на території відповідної територіальної громади. Серед основних видів господарсько-виробничих відносин виділяємо такі, що виникають з приводу кредитування, послуг із розрахунково-касового обслуговування, депозитних операцій із залучення грошових коштів юридичних і фізичних осіб, гарантування комунальним банком виконання емітентом — органом місцевого самоврядування боргових зобов'язань за облігаціями, а також здійснення послуг за допомогою Інтернет-банкінгу, системи «клієнт-банк» тощо.

Здійснення комунальними банками усього переліку зазначених вище та інших операцій сприятиме зміцненню фінансової основи територіальної громади, вирішенню завдань соціально-економічного розвитку регіонів.

Подальші наукові пошуки спрямовуватимемо на дослідження особливостей виникнення, зміни і припинення організаційно-господарських і внутрішньогосподарських відносин у комунальних банках.

Список використаних джерел

1. Дурнева Ю. А. Правовий статус суб'єктів господарювання комунального сектора економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Ю. А. Дурнева. — Донецьк, 2012. — 18 с.
2. Джабраїлов Р. А. Господарська право-суб'єктність міста: теорія і практика : монографія / Р. А. Джабраїлов ; НАН України, Ін-т еконо-

міко-правових досліджень. — Донецьк : Ноулідж, 2010. — 455 с.

3. Демидова А. М. Господарсько-правовий захист банківської системи від зловживань з боку недобросовісних позичальників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / А. М. Демидова. — К., 2011. — 20 с.

4. Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. Р. Зельдіна. — Донецьк, 2007. — 35 с.

5. Хозяйственное право : учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др. ; под ред. В. К. Мамутова. — К. : Юринком Интер, 2002. — 912 с.

6. Мілаш В. С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. С. Мілаш. — Х., 2008. — 40 с.

7. Устименко В. А. Власність територіальної громади міста (господарсько-правові аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. А. Устименко. — Донецьк, 2007. — 33 с.

8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.

9. Пишний А. Г. Правовий статус державних банків в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / А. Г. Пишний. — К., 2007. — 19 с.

10. Колодізев О. М. Гроші і кредит : підручник / О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. — К. : Знання, 2010. — 615 с.

11. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.

12. Сидорович О. Ніжинський міський громадський банк як складова частина економіки міста у другій половині XIX — на початку XX ст. / О. Сидорович // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства. — 2010. — Вип. 9 (12). — С. 112–120.

13. Костюченко О. А. Банківське право України. Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці : підручник / О. А. Костюченко. — 4-е вид. — К. : А. С. К., 2006. — 624 с.

14. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. для студ. екон. спец. / О. В. Васюренко. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 318 с.

15. Кириченко В. Є. Система акціонерних банків земельного кредиту в Росії в останнє двадцятиріччя XIX ст. / В. Є. Кириченко // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 397–405.

16. Шемшученко Г. Ю. Фінансово-правові аспекти регулювання банківського кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. Ю. Шемшученко. — К., 2005. — 20 с.

17. Герасименко Н. О. Створення комунальних банків в Україні в контексті економічної безпеки регіонів / Н. О. Герасименко // Економіко-правові дослідження в XXI столітті: правові засоби захисту національної економіки : матеріали дев'ятої між. науч.-практ. інтернет-конференції (г. Донецьк, 9–16 марта 2012 г.) / науч. ред. В. К. Мамутов ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. — Донецьк : Изд-во «Ноулідж», 2012. — С. 143–149.

18. Рішення Держкомісціонних паперів України від 07.10.2003 р. № 414 «Про затвердження Положення про порядок випуску облігацій внутрішніх місцевих позик» // Офіційний вісник України. — 2003. — № 44. — Ст. 2336.

19. Nordic Enterprise Trust [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nordicenterprise-trust.wordpress.com/2009/05/27/municipal-banks-or-municipal-banking/>.

20. Закон Республіки Беларусь «О внесении изменений и дополнений в Закон Республіки Беларусь «О местном управлении и самоуправлении в Республіке Беларусь» от 10 января 2000 г. № 362–3 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.zoneby.net/legal/n59docs/zk59361i/index.htm>.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2013 р.